

A fára mászás szakralitása

LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ: ZÁKEUS FÜGEFÁJA

Lövetei Lázár László legújabb kötetének címe és borítója egyaránt komolyságot sugall: a Zákeus jelölte bibliai tematika – a [füge]fa mély szimbolikájának kiemelésével –, a fekete borítón a Bibliát olvasó idős asszony reneszánsz festményeket idéző ábrázolásmódjával egy mély, klasszikusabb hangoltságú kötetet előlegez meg. A könyv elolvasása után azonban világossá válik, hogy mindez egyfajta [jó értelemben vett] „szélhámosság”: az előzetes elvárások olyan mértékben íródnak felül, hogy akár tudatos megtévesztésre is gondolhatunk a szerző részéről. A kötet első számú jellemzői az intenzív humor, szellemesség, a szokatlan perspektívákkal való játék – mindezt ugyanakkor bibliai és ókori hagyományokkal, az istenkeresés és a fa-szimbolika átütő mélységeivel egybefonva. A klasszikus téma tehát újszerű megoldásokkal találkozik, amely szokatlanság – és talán ebben érhető tetten a kötet legnagyobb érdeme – olyan új színbe helyezi a már jól ismert történeteket, hogy az addigi meggyőződések, rátekintési módok felülíródása is bekövetkezhet.

Miért átkoz meg Jézus egy ártatlan fügefát? És mi játszódhat le ezután a kis fügefában? Hogyan érzékelné egy majom az Édenkertben a romlás kezdeteit? Milyenek tűnhettek a Jézus-korabeli zsidók az akkori görögök szemszögéből? Mit gondolhattak a Jézus ördögűzése után tóba vesző disznók gazdáik, akik „kocsonya nélkül” maradtak? Ez csak néhány példa az egyedi kérdésfelvetésekre és perspektívákra, de a sor még folytatható lenne. Az olvasói „ráeszmélések” azonban nemcsak a rendhagyó álláspontokból megszólaló hangok – sőt, inkább az eddig hangot nem kapott, itt viszont a versek énejeivé előálló szereplők – által történhetnek, hanem az eltérő kulturális kódok párbeszédbe léptetése eredményeképp is. Főként az *Iliász* és a *Biblia* [bár további művek is felbukkannak] egybejátszása, illetve állandó összevetése a kötet meghatározó művelete, akár a versek mottóiban kapnak helyet, akár a megszólaló hangok szólamaiba ágyazódnak be egyes részleteik. Ez a folytonos ütköztetés, az egyik meghatározó könyvnek a másik felőli olvasása, a hasonlóságok kiemelése egyrészt a hagyomány folytonosságának érzetét keltheti, másrészt a kettő közötti kapcsolat létrehozásával eleddig rejtve maradt összefüggéseket domborít ki. Ennek talán egyik legadekvátabb példája lehet a fügefára mászás megismétlődő aktusa: már az *Odüsszeiában* is fügefára kerül Odüsszeusz, csakúgy, mint később a bibliai Zákeus: „Szkülla és Kharübdisz között / [Hogy ne füljön tengerárba] / Odüsszeusz felmászott egy / Kéznél lévő fügefára*.” // Zákeusunk fügefája / Legalább ennyire híres” [*Tektón rigmus-tervezete egy emléktáblához*] – de Zákeus írődeákja, Tektón, aki a kötet fő alakja, szintén többször ücsörög fügefán. Fontosabbak talán azonban az Istenhez való viszony analógiái, mint például a *Tektón jelenti Zákeusnak I.* című vers első, Jézusra vonatkozó sora: „Hányszor láttál égjeeket mászkálni a földön?”, amely pár sorral később egy *Iliász*-idézetrel kerül összefüggésbe: „láttam, a lába hogyan libbent, amikor tovasurrant, / és föl is ismertem: könnyű meglátni, ki isten”.

Motivikus szinten a [már a kötetcímben is feltűnő] *fa* pedig az eddigiek vonatkozásában is egy korokat, műveket, kultúrákat összekötő, illetve azokon átívelő, központi

szimbólumként fogható fel. A már az Édenkertben [*Majomszózat*] is kulcsszerepet betöltő *fa* az idézetek alapján mind az *Illiász* „korában”, mind Jézus idejében több alkalommal kerül fontos szerepbe, vagy legalábbis említésre: érdekes sajátossága a kötetnek, hogy a fákat említő idézetek így, egy könyvbe sűrítve milyen lényegessé változtatják, mennyire központi szerepűnek tüntetik fel e növényeket – holott nyilván a teljes Bibliában vagy az *Illiászban* ez az arány sokkal elenyészőbb. A *Zákeus fűgefája* tehát az egymás mellé rendezés révén egy sajátos, a fákat központi szerepbe helyező világot alkot, amely nemcsak a múlt könyveiből építkezik, de a jelenben játszódó egyes versek is mozgatják a szimbólumot – akár a *fa* és vers azonosságának játékában. A kötet ugyanis három ciklusra tagolódik, ebből az első, *Öt fa* című, illetve az utolsó, *Öt másik fa* című egyaránt öt versből áll. Egy-egy konkrét *fa* azonban nem azonosítható egy-egy versben, így akár a *vers* maga is lehet a *fa* megfelelője. A *fa*-szimbolika alapján azonban metaforák egész sora bomlik ki: az Isten és az ember is megfeleltethetővé válik a fákkal, néhány példa erre: „Látom az embereket / mint valami fákat” [*Tektón jelenti Zákeusnak III.* mottója, Mk 8,23-24]; a *Zákeus, a jó fa* verscím azonosítása is ide vonatkozik; Jézus balsamfaként tűnik fel [*Balsam a sebre*]; de az Úr hangja és a falevelek susogása is összeér: „Meglásd, ha fára mászol, / ezerszer boldogabb / Leszel, mint lenni a földön: / Ezernyi zöld levél / Az Úr hangján susog majd” [*Tektón Zákeust biztatja II.*]; vagy más jellegű, de szintén szoros Isten–*fa* kapcsolat is tetten érhető: „amikor még láttuk az Istent / Főnt fészkelni az égig nyúló fák tetejében” [*Egy új kapu mondja...*] – mely utóbbi szép Kányádi-áthallásként is érthető [*Valaki jár a fák hegyén*].

Ez a létezés szintjein átívelés, hídszerep ugyanakkor a *fa*-szimbólum alapvető jellemzője is, amely a kötetben az ajtó/kapu létformájában fejeződik ki talán a legszebben, a határszerep, illetve az átjárás biztosítása metonimikus összefüggésekben koncentrálódik [„zörgessetek és megnyitattik néktek” – *Tektón zörget Zákeus ajtaján* mottója, Mt 7,7]. Érzékletesen foglalja össze továbbá a *fa* képe a kötet legalapvetőbb mozgatórugóját: az istenkeresést. A földből az ég felé növe, a szellemihez/istenihez tartó *fa* az Istent kutató, az istenihez közelítő ember metaforája – amely Zákeus alakjában kristályosodik ki [ezért is kiváló választás a kötetcím]: a *fa* tetejére mászó ember végül is meglátja az Istent.

A *Lövetei*-kötet az istenkeresés könyve, még ha azt rendkívül cinikusan, kritikusan vagy humorosan is „végzi”. A kötet hátulján található Pascal-idézet is egyértelművé teszi a motivációt: „nem ismerem Istent, és abban sem vagyok biztos, hogy »tiszta« szívből keresem őt. De igenis kínlódom a témával – bizonyág rá ez a könyv” – utalva itt Pascal *Gondolatok* című könyvére az eredetiben, ugyanakkor a *Zákeus fűgefájára* is ugyanennyire vonatkozhat a rámutatás. Az istenkeresés sajátos módon zajlik: egyszerre domináns a kritikus attitűd, a kellemetlenebb kérdések nem megkerülése, azonban mindez a hitelesség és a tanúságtétel fogalmaival társul. A kötet saját narratívával bír, második ciklusa ugyanis megképez egy kritikus hangot, *Tektónt* – aki egyfajta alterregója ennek az egész kötetben felsejlő, Istent kereső énnak. *Tektón* létrehozásának aktusa nyíltan megy végbe a *Tektón bemutatása* című versben: „Miatán elolvastuk az evangéliumból a Zákeusra vonatkozó részt, / Ejtsük azonnal a fővámot, / Legyen elég róla annyi, / Amennyit Lukácstól megtudunk. / Legyen viszont neki egy görög adósrabszolgája, / Mondjuk, írónki minőségben”. Továbbá: „Szóval legyen görög ez a mi *Tektónunk*, / Legyen kialakult világképe – ha csak hellénisztikus is –, / Néha tehát akár eszébe is juthat, / Hogy hátha nem is olyan hülye az a Jézus.” Egy világkép megléte

tehát szükséges ahhoz, hogy Tektón képes legyen egy kritikus, komparatív attitűdre: így nem egy elhivatott, hűséges tanítvány szövegét olvassuk, hanem egy más világnézetű emberét, aki ugyanúgy tanúként tűnik fel, mint az evangélisták, viszont általa egy új, ugyanakkor hitelesebb perspektíva és hang képződhet meg. Mindazonáltal, miként mi is mindig csupán külső szemlélői maradhatunk a bibliai eseményeknek, úgy Tektón, aki ezáltal hídként is funkcionál: Jézus működésére egy bennfentes körön kívülről ránéző, azt örökké csak kritikusan szemlélni képes személyként.

A kötet más verseire is utalást tevő, különös önreflexiók csak tovább mélyítik mindezt: „Miután elolvastuk a *Tektón bemutatása* című verset, / Felejtsük is el azonnal, / Mert egy csomó csúsztatást tartalmaz. // Az sajnos igaz, / Hogy görög létemre a jerikói Zákeusnál szolgálók [...] És az is igaz, / Hogy szeretem az Iliászt, / Sőt, gyakran untatom a Zákeusomat / a Homérosz-idézeteimmel. // És igen: / Ott voltam én is a Jordán gázlójánál, / Ahol János, a keresztlő prédikált” [*Tektón regisztrál*]. A tanúbizonysággént is felfogható, különös énpozíció erősebb hitelességet képez meg – azzal, hogy az előzőn javít, pontosít, ez a szöveg igazabbnak tűnhet föl, mint az előbbi. Azonban a Jordán folyónál történt eseményekre vonatkozó idézet így folytatódik: „Emlékszem például, / Milyen kajánul vigyorogtam, / Amikor János azt találta mondani az ő kacskaringós nyelvén, hogy / »az Isten e kövekből is támaszthat fiakat Ábrahámnak«: / Na puff – mondtam magamban –: / Hol vannak ezek a kő-fiak Héphasztosz robotjaihoz képest, / Akik a sánta istennek segítettek, / Amikor az éppen Akhilleusz pajzsát kovácsolta: / »drága aranyból vannak ezek, de akárcsak az élők: / van szívükben erő és ész, és szólni tudnak, / és őket munkára az égilakók tanították«”. Jellemző tehát a kritikus nézőpont mellett egy állandó összehasonlítás az *Iliász*, illetve a görög hit javára, viszont így a Jézust vagy akár Jánost elismerő szavak is felértékelődnek. Ezzel a művelettel maga a megítélés relativizálódik a különböző kontextusok működtetése miatt.

Az egybevetethetőségek játéka emellett a különböző írott szövegek stílusának, nyelvhasználatának a viszonyaiban is bravúrosan tűnik fel: egy helyen például a beidézett bibliai részek a görög levelezőtárs szomszédjának szolamát jelentik, és sokkal archaikusabbak, mint a vele azonos idejű „levél” szövege – „[...] Mikor pedig a pásztorok látták volna a lett dolgokat, elfutának.« / Hát így esett a dolog, testvér! / Ezen kívül semmi extra.” [*Válaszlevél Gadarából*]. Fontos, hogy itt [Tektón és levelezőtársa beszélgetése nyomán] görögök leveléről van szó, akik számára a zsidók nyelve idegennek hat – az idegenség érzékeltetéséhez a görögök nyelvét a mai magyar nyelvhez közelíti, így válik utóbbi ismerőssé, míg az előbbi archaikussá/idegenné.

Magát az olvasást, illetve írást helyezi középpontba továbbá egyrészt a borítón is feltűnő, Bibliát olvasó, tanulmányozó ember, másrészt a különböző írásbeli/írással műfajok felsorakoztatása a kötet egészében [például köszöntés, monológ, levél, válaszlevél, jelentés, minikomédia, „regisztrált” szöveg, komment, „gyorsinterjú”, „újsághírek nyersfordításai”, emléktábla, appendix]. Ugyanakkor az időmértékes verselésre is explicit utalás történik, például Jézus így válaszol Zákeus kérdésére: „Hexameterből mára elég lesz” [*Zákeus kérése*] – amely a görög időmérték és az Újszövetség egyszerűbb görög nyelve közötti feszültségre is ráirányíthatja a figyelmet a szöveg megalkotottsága mellett. Jézus alakjának szépirodalmi feldolgozását pedig a kötet utolsó verse tematizálja annak mottójában, ahol Nikosz Kazantzakisz *Krisztus utolsó megkísértése* című regényéből emel be egy részletet. Ennek a regénynek a bevonásával az egyik

leginkább „eretneknek” tartott modern utalást is megidézi a kötet – ezzel talán mintha ki is tekintene: a görögök továbbra is ellenpontként vannak jelen, ugyanakkor erre a korra már őket is áthatotta Jézus tanítása, az *Iliász* helyett új szembeállítás, egy másik görög mű áll előttünk. Ez azonban már nem az istenekről szól: Jézus időközben megkerülhetlenné vált. Ugyanakkor a záróvers Kazantzakis-utalása összefügghet azzal, hogy a kötet sokat foglalkozik Krisztus lelkületével – az ördög kísértése felmerült már korábban [*Az ördög nyoma*], de például a fűgefá megátkozása is ezt járja körül. A regény egy kétségek közt őrlődő, illetve megkísértett Krisztus alakját állítja a középpontba – közelítve ezzel az istenkeresés kétségeivel birkózó Lövétei-kötet énjéhez/énjeihez, illetve még emberibbé téve ezzel a problémát. A különböző írásbeli műfajokra, könyvekre, verstani megoldásokra, irodalmi feldolgozásokra tett utalások tehát talán felfoghatók úgy is, mint az Evangélium szép egyszerűségének túlírása/szétírása, de akként is, mint a bizonyosságokat kereső, gondolkodó ember próbálkozásainak lenyomatai. A *Zákeus fűgefája* az előbbi kritikájaként és az utóbbi szemléletes példájaként is értelmezhető – túl gazdag ahhoz, hogy ennél egyszerűbben legyen megragadható. [*Kalligram*]

SZEMÁN KRISZTINA

Oda érünk, ahova jöttünk

BUDAPEST NAGYREGÉNY, SZERK. PÉCZELY DÓRA, SZEDER KATA, TASNÁDI ISTVÁN, VALUSKA LÁSZLÓ

Ez persze nem regény. Nagynak ugyan nagy.

Buda, Pest és Óbuda egyesítésének 150. évfordulóját több kulturális és közösségi projekttel is igyekezett megünnepelni a főváros [és annak kultúrüggyekkel foglalkozó cége, a Budapest Brand Nonprofit Zrt.]. Volt többek között Budapest-torta, voltak fesztiválok, gálaestek, drámapályázat, kiállítás a várostörténeti múzeumban, íratlak Budapest-nyitányt szimfonikus zenekarra, és intenzív médiakampány közepette elkészült a *Budapest Nagyregény* című kötet is, amely huszonhárom szerző írásait tartalmazza. Kifogás nem érheti egyiket sem: 2023 őszén nemigen volt olyan budapesti, akihez valamilyen módon ne jutott volna el az évfordulós ünnepések híre. És azért épp huszonhárom szöveg van a kötetben, mert ennyi kerülete van Budapestnek: mindegyik írás egy-egy kerületet reprezentál. Rögzítsük a szerzők névsorát, nemcsak azért, mert már ez is árulkodik arról, kikkel kívánja magát reprezentálni a főváros, hanem azért is, mert valóban válogatott csapatról, nagyrészt méltán elismert írókról van szó: Bartók Imre, Cserna-Szabó András, Dragomán György, Dunajcsik Mátyás, Fehér Renátó, Grecsó Krisztián, Háy János, Karafiáth Orsolya, Kemény István, Kemény Zsófi, Kiss Noémi, Krusovszky Dénes, Mán-Várhegyi Réka, Nagy Gabriella, Németh Gábor, Simon Márton, Szabó T. Anna, Szécsi Noémi, Szvoren Edina, Tompa Andrea, Tóth Krisztina, Vámos Miklós, Závada Péter. A legfiatalabb harminc-, a legidősebb hetvennégy éves. A huszonhárom szerzőből tizenegy született Budapesten, négy Erdélyben, egy a Dunántúlon, hét a Dunától keletre vagy északra. Néhányuk nem Budapesten él, de mindegyikükre igaz, hogy eddigi munkásságuk valamilyen módon erősen kötődik